

MESTA, „NEMESTA“ I PRILIKE PIJENJA: PROSTORNI I SITUACIJSKI ASPEKTI KULTURE PIJENJA MLADIH U BEOGRADU**

Apstrakt: Polazeći od pretpostavke da su javni i privatni prostori i sfere delovanja produkt ljudske interakcije, odnosno da predstavljaju kulturne konstrukte, u radu se nudi promišljanje mesta i „nemesta“ pijačnje kao identitetskih arena. Dat je teorijski pregled koncepta mesta i „nemesta“ u društvenim naukama, a zatim je prikupljeni etnografski materijal analiziran kroz prostorne i situacijske dimenzije praksi pijačnje mladih u Beogradu: parkove kao delove urbane, gradske javne sfere, kućne žurke kao delove privatne sfere, te neformalne i vikend-izlaske u grad. Putem analize iskaza ispitanika i ispitanica i posmatranja sa učestvovanjem pokazalo se da mladi (ne)mesta pijačnje preoblikuju u njima značajne i svojstvene identitetske arene koje koreliraju sa prilikom pijačnje, te da zajednički označitelj, koji povezuje mesto sa prilikom, proizilazi iz proizvedenog osećaja konvivialnosti.

Ključne reči: mesto, nemesto, prakse pijačnje, prilike pijačnje, identitetske arene, konvivialnost.

Uvod

Prostornim dimenzijama pijačnje može se pristupiti na različite načine, u zavisnosti od toga o kojoj je „areni“ pijačnje reč (Hunt i Satterlee 1986, prema: Belaj 2018, 66). Arene pijačnje predstavljaju svojevrstne identitetske forume koji su kulturološki oblikovani (Wilson 2005, Milanović 2018), s tim što se prakse i ponašanja vezani za ove prostore moraju posmatrati kao neodvojivi od sveta izvan fizičkih (i simboličkih) granica tih arena. Drugim rečima, iako poseb-

* nevena.milanovic@f.bg.ac.rs

** Tekst je rezultat rada na projektu br. 177035 koji u celosti finansira Ministarstvo nauke, prosvete i tehnološkog razvoja.

ni „svetovi“ unutar ovih prostora predstavljaju specifične i odvojene sfere koje imaju sopstvena pravila (Belaj 2018, 67), oni nikako nisu izuzeti od šireg društveno-kulturološkog okvira koji je ta ista mesta stvorio, oblikovao i ustrojio. U ovom radu, dakle, na mesta i „nemesta“ pijenja referiraću kao na identitetske ili etnografske arene, a pod prilikama pijenja podrazumevam situacije koje planirano ili neplanirano rezultuju konzumacijom („normalnom“ ili „ekscisivnom“) alkoholnih pića – neformalne izlaske u grad i kućne žurke.

I na prvi pogled evidentno je da ljudi širom zemaljske kugle, u različitim kulturama, imaju veoma izdiferencirane predstave o koncepcijama vremena i prostora, kao i ponašanja koje odgovara istima. U tom smislu, pijenje ne predstavlja nikakav izuzetak, i promatranje alkoholnog pića kao artefakta koji je čovek proizveo za sopstvene potrebe i koristi ga na najrazličitije načine, nas upućuje na to da jedan od važnijih fokusa antropologije alkohola može biti i usmeravanje pažnje na to gde se (ili gde se ne) pije, o čemu će u ovom radu biti reči. Jednostavno rečeno, jedno konkretno mesto na kojem ljudi piju, u izvesnom trenutku može biti pogodno za pijenje, ali već u sledećem, takvo ponašanje će se smatrati neprikladnim¹. *Vreme* (ne u smislu linearnog protoka vremena, već u smislu podele svakodnevice/radne nedelje na rad i dokolicu, kao i određenu priliku – vikend, slavlje, tuga...) i *prostor* su dva ključna parametra koji, interagujući, oblikuju prakse pijenja u nekom društvu, zajednici i kulturi. Drugim rečima, pijenje je *čin* koji poprima veoma različita značenja i konotacije u zavisnosti do toga gde se i kada se odigrava. Ono što ljudi osećaju i iskazuju kao stav povodom neke vrste pića, ili povodom prosuđivanja sopstvenog i/ili tuđeg pijenja i iz njega proisteklog izmenjenog ponašanja, zavisi umnogome od mesta („setinga“, okruženja) i evaluacije istog od strane samog pojedinca ili grupe ljudi.

U ovom radu, dakle, fokusiraću se pre svega na pitanje „nemesta“, kao i konteksta i setinga (tzv. prilika pijenja), odnosno situacija koje rezultuju pijeњem među populacijom mladih u Beogradu. Kao metod istraživanja sprovedeni su neformalni polustrukturirani intervjui sa populacijom mladih ljudi u Beogradu uzrasta od 15 do 35 godina (ukupno 12 intervju, od kojih je svaki u trajanju preko 90 minuta), zatim i posmatranje i posmatranja sa učestvovanjem, kao i beleške vođene tokom terenskog rada (terensko istraživanje trajalo je od jeseni 2015. godine do februara 2019. godine). Metodom posmatranja i posmatranja sa učestvovanjem obuhvaćene su sledeće situacije/mesta: dva parka, četiri kućne žurke i četiri „neformalna“ izlaska u grad, i transkribovano je dvanaest intervju, od toga sedam sa ispitanicima i ispitanicama srednjoškolskim.

1 Uzmimo za primer pijenje kod kuće; kada bismo se tokom prepodneva ili podneva, „latili“ da pijemo ili se opijemo sami u svojoj ili tuđoj kući, velika je verovatnoća da bismo osećali neku vrstu nelagode, ili bili stigmatizovani od strane nekog prijatelja ili člana porodice; s druge strane, ukoliko bismo, nakon završenog radnog vremena, napravili večeru ili okupljanje za prijatelje i sa njima podelili flašu-dve vina ili kakvog drugog pića, praktično da ne bi bilo govora o nekoj vrsti nedoličnog ponašanja.

skog uzrasta i pet sa ispitanicima i ispitanicama iz kategorije „starijih“ mladih². Osim pojedinačnih dubinskih intervju, nakon svakog terena vođene su beleške u kojima su zapisana zapažanja, detaljni opisi mesta i situacija, kao i razgovori sa ljudima tokom samih izlazaka. U ovom radu, dakle, naglasak će biti na tome kako je pijenje oblikovano specifičnim javnim i privatnim mestima/prostorima i, u jednoj instanci, i urbanim gradskim „zonama“ koja predstavljaju rečena „nemesta“ (parkovi).

Mesto i „nemesto“ (pijenja): teorijski pregled

Pod identitetskim arenama, odnosno prostorima pijenja, podrazumevam mesta i „nemesta“ na kojima se pije. Kako primećuje Marijana Belaj, prostori pijenja se razlikuju od kulture do kulture, i u onim kulturama u kojima je pijenje alkoholnih pića utkano u svakodnevicu, te se shvata kao društveno prihvatljivo, arene pijenja su manje fizički izolovane od okoline, od kultura koja pijenje (posebno ekscesivno) posmatraju kao vid devijantnog ponašanja (Belaj 2018, 67–68).

Međutim, koncepti mesta i prostora u antropologiji dugo nisu zavređivali pažnju (posebno ne kao analitički koncepti), najvećim delom zbog toga što je o njima bilo izrazito teško govoriti na onaj način koji ne uključuje „stanovnike“ odnosno konzumente nekog mesta/prostora (Low 2009, 21). Teorijska pozicija u antropologiji, sa postmodernim zaokretom, menja se poslednjih decenija 20. veka, i mesto i prostor postaju „analitički potentne kategorije“ (Belaj 2018, 96), te socijalni prostori počinju da se posmatraju kao intersekcija i *proizvod* interakcije ljudi u određenom prostoru i vremenu (Čapo i Gulin Zrnić 2011, 11). Prostore i mesta, te tako i arene pijenja, postalo je moguće definisati ne samo kao geografske teoretske koncepte, već kao kulturno konstruisane specijalnosti, a fizički prostor postalo je moguće promatrati kao prostor socijalnog delovanja, kao mesto sa simboličkim potencijalom, kojem simbolička značenja upravo pridaju ljudi, svojim delovanjem i praksama, pa tako i tokom društvenog čina tj. prakse pijenja.

Kako navode Čapo i Gulin Zrnić, u antropologiji, čije je ključno „polje delovanja“ (od samih početaka discipline), ali i „metodološki i epistemološki koncept bila lokalna kultura, prostor nije bio eksplicitna analitička interpretativna vizura sve do devedesetih godina 20. veka“ (Čapo i Gulin Zrnić 2001, 13). Morgan, Dirken i Mos su se u svojim radovima implicitno dotakli odnosa kulture i fizičkog okruženja, ali prva sveobuhvatnija analiza ljudske percepcije i upotrebe prostora te prostornog ponašanja ljudi (i to posebno u sferi profanog prostora) dolazi od antropologa Edvarda Hologa šezdesetih godina 20. veka, koji je polje istraživanja nazvao „proksemijom“ (Čapo i Gulin Zrnić 2011, 13). Fe-

2 Pod kategorijom „starijih“ mladih podrazumevam ispitanike i ispitanice uzrasta 23–35 godina.

ministkinje su se posebno posvetile analizi dihotomije javno:privatno kao po-dele prostora na sferu „domaćeg“, koji je po pravilu pripadao ženama, i sferu „kulture“, odnosno javnog, koji su okupirali muškarci. Prostornu perspektivu detaljnije je razradio Burdije studijama prostorno-simboličke organizacije berberske kuće, u kojima strukturalistički pristup nadopunjuje teorijom prak-se (1977) (Čapo i Gulin Zrnić 2011, 14). I, naposljetku, analitičko promatranje prostora eksplicitnije ulazi u analitički vidokrug krajem osamdesetih godina 20. veka, čineći ovo razdoblje, kao i naredne decenije „bogatim u smislu proli-feracije naslova koji su vezani uz propitivanje kulture i prostora/mesta u feno-menološkoj dimenziji“ (Čapo i Gulin Zrnić 2011, 14).

Mark Ože primećuje da, ukoliko mesto može biti definisano putem poj-mova kao što su „relaciono“, „istorijsko“ i ono koje se „tiče“ identiteta, to bi značilo da prostor koji se ne može definisati kao relaciji, istorijski, odnosno onaj koji se ne „tiče“ identiteta pripada kategoriji „nemesta“ (Auge 1995, 77–78). On postavlja hipotezu da supramodernost proizvodi „nemesta“, odnosno prostore koji sami po sebi nisu antropološka mesta u klasičnom smislu tog ter-mina, već su izdignuta na status „mesta sećanja“. Distinkcija između mesta i „nemesta“ rađa se iz opozicije mesto:prostor. Naime, pretpostavka je da mesto i prostor ne stoje nužno jedno nasuprot drugog kao nesamerljivi pojmovi, već je prostor zapravo „frekventno mesto“, „intersekcija tela u pokretu“; na primer, to mogu biti pešaci koji transformišu ulicu svojim telesnim radnjama i gestovi-ma u prostor koji ima jasna simbolička značenja za sve involvirane, i u kojem se svi akteri snalaze tako da dodatna pojašnjenja nisu neophodna (Auge 1995, 81). Termin „prostor“ je takođe apstraktniji od mesta, koje referira na događaj (mesto događaja), priču/mit/narativ (nešto se dogodilo na tom mestu) i istori-ju (neko mesto je društveno, politički, istorijski važno mesto). Ože zaključuje da koncept „nemesta“ određuju dve komplementarne, ali i osobito odvojene realnosti: prostori koji su formirani u relaciji između dve „tačke“ (transport, tranzit, promet, dokolica) i u relaciji koju pojedinci „imaju“ sa tim prostorom. Ove dve realnosti su komplementarne i preklapajuće – pojedinci putuju, koriste tranzitna sredstva, provode svoje vreme „dokoličarski“. Ukoliko mesta možemo nazvati antropološkim u tom smislu da su „iskonski“ društvena i predodređena za neku vrstu aktivnosti, onda su „nemesta“ stvorena prećutnim konsenzusom.

Kako primećuje Hit, na najrudimentarnijem nivou, moramo razliko-vati pijeње „na otvorenom“ i pijeње u „zatvorenom“, odnosno, u nekom tipu „skloništa“; čak i najprostije omeđen, prostor na taj način može biti ispunjen značenjima do te mere da predstavlja krucijalni graničnik između „prirode“ i kulturološki oblikovanog prostora (Heath 2000, 47) (uzmimo za primer postav-ljanje šatora u prirodi kao skloništa koje će služiti umesto kuće/doma; u mno-gim ruralnim područjima, veliki šatori ili nastrešnice služe kao prostori za svad-be, slave, rođendane, krštenja...). Pitanje: „Gde ljudi piju?“, nije samo pitanje da li se pijeње odigrava u okviru doma, na poslu/nakon posla, na javnom mestu predodređenom za pijeње (kafana), sa prijateljima... To je pitanje metaforičke društvene kontrole, pitanje inkluzije i ekskluzije određenih grupa ili pojedinaca.

Osnovnu razliku između mesta i „nemesta“ pijenja postavljam prema sledećem kriterijumu: mesta pijenja su kulturološki oblikovana, proizvedena i *predodređena* za pijeње, tako da predstavljaju liminalne prostore, dok „nemesta“ nastaju neposrednim preoblikovanjem urbanih gradskih javnih prostora kao i prostora privatne sfere (kuće i/ili doma). U domaćem kontekstu, najbolji primer mesta pijenja predstavljaju kafane, i o njima sam pisala detaljno u okviru rada koji se bavi disolucijom beogradskih kafana kao „sjajnog trećeg mesta“ (vidi: Milanović 2018). „Nemesta“, s druge strane, ostaju manje istraženi delovi urbanih prostora koji mladi takođe koriste kao identitetske arene pijenja, a ona mogu nastati bilo gde, u bilo kom trenutku, i nisu kulturološki predodređena za pijeње (parkovi, zatim kuće kao deo privatne sfere³). I jedna i druga predstavljaju etnografske arene, tj. identitetske forume i mesta konvivijalnosti. U ovom radu najveći fokus biće upravo na „nemestima“, koja svoj identitet dobijaju preinačavanjem pretpostavljenih nepatvorenih kriterijuma koji ih određuju kao javnu i/ili privatnu sferu.

„Problem“ pijenja mladih u urbanim, javnim gradskim prostorima, kao sporne teme i tačke debate kako u javnim, tako i političkim diskursima, vidljivi su u pokušajima prohibicije u Srbiji (2010. godine a zatim na kratko i 2013. godine; oba pokušaja rezultirala su ukidanjem propozicije zabrane kupovine alkoholnih pića nakon 22 časa), kao i u javnim politikama proklamovanim poslednje dve decenije od strane Zavoda za javno zdravlje⁴. S tim u vezi, re-mećenje javnog reda i mira i kvantitativni „skok“ javnih nereda povezanih sa opijanjem, kao i pokušaji sankcija (bilo da su u pitanju apeli, akcije vladinih ili nevladinih organizacija ili direktni pokušaji sankcionisanja putem izmena zakona) centralni su problem koji se vrti oko poprišta noćnog života. U Beogradu se mogu izdvojiti nekoliko zona koje su centri noćnog života: Cetinjska ulica, Savamala, Skadarlija, klubovi i splavovi duž keja dvaju reka – Save i Dunava⁵.

-
- 3 Kućne žurke, pijeње i opijanje u prostoru doma mogu se posmatrati kao prakse koja se nalaze između mesta i „nemesta“; prostor doma jeste fizički ograničen i u tom smislu predstavlja tip „skloništa“, kao i kafane ili druga mesta fizički omeđena od javne sfere. Međutim, kuća ili dom postaju „društveno pogodni“ za pijeње u onim situacijama koje konotiraju slavlje ili neki specifičan događaj (bilo da je u pitanju večera sa društvom, slava, rođendan ili kućna žurka bez posebnog povoda). Na individualno pijeње kod kuće uglavnom se gleda sa zadržkom, s obzirom na to da se smatra da takva praksa već zalazi u domen patologije ili stanja koje preti da postane patološko (čitaj: alkoholizam).
 - 4 Mere prevencije koje izdaje Gradski zavod za javno zdravlje u Beogradu često se usmeravaju ka suzbijanju „omladinskog pijenja“ kao problema, u kojima se apeluje na mlade da „preuzmu kontrolu“, „pripreme se“ na osudu društva ukoliko ne piju, zauzmu čvrst stav, ali i da savetuju svoje prijatelje da se uzdrže od alkohola, navodeći pritom sve one negativne posledice koje proizilaze iz ekscesivne konzumacije (alkohol utiče na obrazovanje, zdravlje, izgled, seksualni život, odnose sa bliskim ljudima, rizične situacije, vožnju u pijanom stanju i sl.); dostupno na linku: <http://www.zdravlje.org.rs/publikacije/agitka-alkohol-ili-ti.pdf>
 - 5 Važno je napomenuti da se rečene zone odnose na period istraživanja za potrebe disertacije, dakle period od 2015. do 2019. godine. Urbane infrastrukture Beograda trpele su ogromne promene u procesima tranzicije koji traju od početka devedesetih godina dvadesetog veka, i i dalje su aktuelne; užj centar grada predstavlja zonu koja se neprestano ruši, izgrađuje,

Kada kažem „zone“, podrazumevam ne fizički izdvojena i omeđena mesta poput kafana, već prostrana urbana područja čije se granice uglavnom podudaraju sa nekim geografskim/fizičkim objektom (to može biti ulica koja preseca tu zonu, trg, spomenik, kraj keja i početak saobraćajne zone, i sl.). Karakteristično za ove zone jeste „zbijenost“, gustina tj. veliki broj ugostiteljskih objekata (pabova, splavova, kafana, kafića) na jednom (relativno) malom prostoru. Tako se u Cetinjskoj nalazi preko deset ugostiteljskih objekata („Dvorištanice“, „Ljubimac“, „Polet“, „Zaokret“, „Lift“, „Elektropionir“, „Kenozoik“, „Berlin Monroe“, „Showroom“...) od kojih se neki postojeći često zatvaraju, a otvaraju novi; isto važi i za Savamalu, deo grada ispod Brankovog mosta i tik uz kej, gde se broj barova, klubova i kafića kreće između deset i dvadeset („Industrija bar“, „Gadost“, „Mladost“, „Ludost“, „Hype“, „Monsoon“, „Štrafta“, „Tranzit“, „Ben Aki-ba“, „Brankow“, „Martinez“, „Shootiranje“, „KC Grad“, „Mikser“, „Mikser House“, „Geozavod“...). Osim što se pije odijeva „unutra“, često se mogu videti grupe mladih koji stoje na samoj ulici ili u delu između dva mesta, i tu ispijaju svoja pića uz druženje i razgovor. „Uspon“ ovih zona kao poprišta noćnog života primetan je u periodu druge decenije 2000-ih, i na njih se najčešće referiše kao na „hipsterska“ mesta i mesta za mlade; osim što su prostori u kojima se odijeva zabava (neformalna okupljanja i pijeње), ovi objekti imaju i široku ponudu kulturnih događaja, poput prezentacija knjiga, *stand-up* komedijskih večeri, večeri čitanja poezije, radionica, okruglih stolova, časova kuvanja i predstavljanja različitih nacionalnih kuhinja i jela, pa i politički angažovanih manifestacija.

Parkovi

Ispitanici i ispitanice govore o beogradskim parkovima kao o mestima za „bleju“. Kolokvijalni izraz tj. žargonska reč „bleja“ etimološki vuče poreklo od reči *blejati* ili *blenuti*, od kojih prva predstavlja onomatopeju vokalizacije koju proizvode ovce, a druga „zveranje“ u jednu tačku bez reakcije ili razumevanja. U prenesenom značenju, *bleja* je provođenje vremena bez nekog cilja ili svrhe, neobavezno druženje bez posebne akcije i nesvrshodno samo po sebi (u pežorativnoj konotaciji blejanje je dangubljenje, gubljenje vremena, „hva-tanje zjala“, „zevanje u prazno“). Međutim, videćemo da je za mlade ovakvo provođenje vremena i više nego svrshodno, budući da parkovi predstavljaju, pre svega, mesta na kojima se mladi grupišu po principu životnih/supkulturnih stilova; tako se, u parku „Palas“, uglavnom okupljaju tzv. hipsteri i „urbane gradske ekipe“, dok se u parku na Studentskom trgu okupljaju mešovita društva metalaca, rokeri i pankeri. Mladi se u parkovima najčešće dele u manje ili veće

dorađuje, a zakoni koji se odnose na vreme rada ugostiteljskih objekata su više puta bili predmet javnih debata i izmene i dopune zakona se neprestano usklađuju sa evropskim „standardima“.

grupe prijatelja koje zauzimaju klupe (jednu, dve ili više). Neretko su ove grupe prijatelja izdvojene po principu subkulturnih grupacija koje se raspoznaju po oblačenju, muzici i sl. Ispitanici i ispitanice često navode da je Studentski park, kako je to objasnila jedna ispitanica, „oduvek bio rezervisan za metalce, rokere i slične“ (M.Š, devojka, 30 godina), a da je „Palas nekako univerzalan“ (ista ispitanica). Parkovi su, dakle, deo javne sfere u kojima ne postoji organizovan noćni život, već se druženja, okupljanja i pijenje dešavaju „spontano“, prećutnim konsenzusom; u tekstu koji sledi biće opisana dva gradska parka koje su ispitanici naveli kao najpoznatije za „bleju“, a to su park kod hotela „Palas“, i park na Studentskom trgu, tzv. Univerzitetski park (popularno nazvan „Studenjak“)⁶.

Pre nego što pređem na iskaze informanata, ukratko ću opisati oba parka i opisati neformalne izlaske koje sam sproveda tokom posmatranja sa učestvovanjem. Infrastruktura „Palasa“ i „Studenjaka“ ne razlikuje se ni u čemu bitnom. Oba se nalaze u užem centru grada, i sastoje se od zelenih površina kao i stazica koje ih presecaju. Na stazicama se nalaze klupe. Tokom dana, u parkovima se okupljaju ljudi svih starosnih dobi – deca (Studentski park ima igralište za decu), mladi (i u jednom i drugom parku pretežno je dominantna populacija studenata, budući da se oba nalaze u blizini Studentskog trga, gde su, između ostalih zdanja, zgrade Filozofskog, Filološkog, i Prirodno-matematičkog fakulteta), te starija populacija i penzioneri. Predveče i tokom noći, a posebno vikendima – petkom i subotom, oba parka počinje da „osvaja“ pretežno mlađa populacija, i parkovi se transformišu u neformalna mesta pijenja i druženja mladih ljudi. Neretko mi se, u izlascima, odnosno tokom posmatranja sa učestvovanjem i tokom razgovora sa informantima, dešavalo da (slušam ili) se nađem u situaciji koja ima sledeću strukturu: u nečijoj kući/stanu počinje okupljanje. Uz (nešto laganije) ispijanje pića i „zagrevanje“ uz muziku, šalu, zabavu i priču, priprema se za izlazak „u grad“⁷ i dogovara se gde će se ići, sa kime bi se sve trebalo naći tokom večeri, šta ćemo piti. Na putu do parka, bilo da se ide peške ili se koristi gradski prevoz, pije se piće koje je poneto od kuće, ili se kupi još dodatnog pića u usputnoj prodavnici. Ovime se „obezbeđuje“ stanje blagog pijanstva dok se ne stigne do određene lokacije (informanti često navode da im je neprijatno ili da se od njih ne očekuje da na neko mesto, pa i

6 Iz razgovora sa ispitanicima i ispitanicama postalo je evidentno da su, osim ova dva parka, vreme provodili i u „parkićima po kraju“; svaki deo grada, svako naselje ima neki „svoj“ park, bilo da je to omanji zeleni prostor između zgrada, ili školsko dvorište osnovne/srednje škole. Kako bilo, ispitanici i ispitanice „bleju“ u ovim komšijskim parkićima ne smatraju izlascima, barem ne u onoj kategoriji u koju spadaju izlasci u Palas i Univerzitetski park, koji mogu biti izlazak sami po sebi, ili pak, *pre-drinking* i priprema za dalji provod. Većina mojih ispitanika i ispitanica dolazila je namenski u ove parkove kako bi se napili i družili.

7 Primititi kako se termin „u grad“ koristi kako bi se opisao širok „asortiman“ toga šta se sve podrazumeva pod izlaskom; za razliku od engleskog izraza *going out* – ići napolje, ili *go partying* – ići u provod (što najščeće podrazumeva izlazak u klub), na srpskom „idemo u grad“ može podrazumevati više toga: od proste „bleje“ u parku, do okupljanja kod nekoga kući pa potom odlaska na neko drugo mesto (klub, kafić, koncert...), ili samo odlazak u kafanu, ili samo odlazak u pab...

u park, stignu trezni). Pred ulazak u park uzima se još pića, prema slobodnim procenama koliko će biti neophodno svakome ko pije, i u dogovoru sa celim društvom (recimo: „Prošle nedelje smo pili džin-tonik... Ajde malo da promenimo, možemo da uzmemo da pravimo špricer“; „Nema šanse da pijemo vinjak, to možda tek tamo posle ponoći“; „Ja sam baš u fazonu pivo, ali smara me što nemam gde da idem u toalet...“). Nakon obavljene nabavke, stiže se u park. Po nepisanom pravilu, jedna „ekipa“ zauzima jednu ili dve klupe; često postoje klupe koje neka ekipa preferira, pa će oni požuriti da stignu pre drugih, kako bi ih zauzeli. Okupljanje u parkovima počinje obično oko 20 ili 21 časova. Postoji „labava“ ideja da se u parkovima pije do ponoći, ili najdalje do 1 sat iza ponoći, da bi se kasnije išlo na još neko mesto. Obično su to leti žurke koje se odigravaju u nekom od gradskih klubova u centru, ili na splavovima duž savskog keja. Dešava se, često, i da se nakon zabave na splavu ili u klubu ponovo vrati u park, i time završi veče uz poslednju limenku piva.

Oba parka važe za mesta okupljanja „urbane“ populacije mladih, i za „jeftinu bleju“ koja podrazumeva ispijanje pića kupljenog u obližnjim dragstorima i prodavnicama. Navešću nekoliko ilustrativnih primera iz intervjua kao i iz posmatranja sa učestvovanjem (tj. beležaka) kako ispitanici i ispitanice vide i govore o ovoj formi okupljanja:

„Momci će uvek da izaberu pivo, a devojke uvek *Somersby* ili *Smirnoff ice* ili vodu sa energetskim pićem, ali to je sve stvar ličnog ukusa, za bleju u parkiću i na zidiću je ono što je dostupno, sigurno ne viski nego u skladu sa mogućnostima...“ (M. devojka, 17 godina)

„I zavisi koje ćeš piće da piješ baš od situacije. Kad blejimo u parkovima pijemo *Somersby* i bombe piva.“ (D. devojka, 17 godina)

„Kad smo bili mlađi, mada gotivim to i sada, to su bile bleje po parkovima. Namenski smo išli u parkove... Dakle skupi se nas pet, šest, deset, kupimo nekoliko bombi piva, najjeftinijeg mogućeg... nekad je to bilo i belo vino, ili džin, vinjak, ma bukvalno sve, nismo birali. Šta ko donese, a kupi se u prodavnici ili se čak donese i od kuće. I onda se nalivamo do besvesti u parku. Ili odemo prvo u park, pa onda na neku svirku, tj. dalje u izlazak. To su bila takva upropašćavanja, kako nam je jetra to preživela, ne znam. Ali bilo je jeftino, i bilo je kul, bilo je klošarski, ali mi smo baš to i hteli... Šta drugo i da radiš kad si mlad metalac?“ (D. momak, 33 godine)

„Kad izlazimo u grad... imam ekipu sa glume koji užasno vole da piju, i kad izlazimo imamo baš dobru bleju... skupimo se na klupi, sedimo, pričamo, jedan svira gitaru, igramo 'istina-izazov' ili 'nikad nisan', uzmemo dve bombe, i zablejimo od 5–6 popodne do 11 uveče, i to stvarno bude dobro.“ (M. devojka, 17 godina)

„Pa hajde da kažemo da je u periodu kad se najviše izlazilo izlazak izgledao tako što se društvo okupi i nađe u nekom parku ili kod nekoga kod kuće, gde se počinje sa pijenjem, da bi se dalje nastavilo ka nekim noćnim klubovima. U fazi pre samog stizanja u klub se uz alkohol priča o raznim stvarima, pa često i o tome šta je ko radio dok je bio pijan i te priče se uvek prepričavaju

kao avanture, pa i kad su bile neprijatne u neposrednom trenutku kad su se dešavale. U neku ruku se gradi atmosfera da se napijemo i ponašamo neobično slobodno. Sama poseta klubu je najčešće nastavak pijenja, igranja uz neku muziku, sretanja nekih ljudi koje znamo i/ili nastavljanja dalje s njima ka nekom drugom mestu.“ (T. devojka, 29 godina)

„Mi smo celo naše odrastanje proveli po parkovima. Ili se S. i ja pokupimo, sednemo u autobus, vozimo se od prve do poslednje stanice, i tako opet u krug. Posle ćemo ti pričati... Mi smo najbolji ortaci celog života, a jedna takva situacija pijanstva zamalo da nas košta prijateljstva... Čoveče, pa mi smo bežali iz škole da bi to radili. To nam je bilo cilj samo po sebi! Znaš ono, nije nam bilo bitno ni gde idemo, ni šta radimo, nama je to bila duhovna hrana (smeh)... Parkovi, naravno, Palas ili Studenjak, blejali smo i po skejt parkovima. Te ekipe su bile grozne, mislim sada kada pogledam i osvrnem se unazad, to je bio takav raspad... Ali to je mladost, razumeš? Šta smo znali i mogli drugo da radimo tada nego to? Koliko je ta bleja bila grozna, toliko je bila i divna... Evo, sada da me pitaš, da li bih se vratio u to, pa ne bih, ma možda i bih, ne znam, imam podeljena osećanja oko toga... Sad sam se kultivisao. Mislim, i dalje sam klošar u duši (smeh)... Ali znaš, sad sebi mogu da priuštim da sednem negde, častim društvo, obrnem turu. Nije napijanje ništa drugačije. Drugačiji smo mi. Pijenje je isto... Da li ćeš da se odvališ na klupi u parku i zaspis u pesku ili ćeš da se napiješ kao guzica u nekom fensi kafiću, ma ne mora ni fensi nego eto, da nije skroz klošarski, to nema nikakve veze. Ali da je bilo tad slatko, bilo je... Takva nam je bila ekipa. Svi smo slušali pank, slušali smo metal, grandž, to su sve bili raspadači, devojke su nekad bile i gore od likova, ali držali smo se zajedno, razumeš? Bilo je lepo... Svi smo imali devojke... Ili ako nismo, bio si zaljubljen, srećno ili ne, ma kao da je bilo važno... Ideš od klupe do klupe. Nekad nema veze ni da li poznaješ ekipu. Ali ja sam takav, ja se infiltriram svuda, posebno kad se napijem, nemam inhibicije. Mogu da priđem kome hoćeš. Ili da muvam koga hoćeš (smeh)... Mogu, bre, da skinem gaće i baš me briga (smeh)... Vidiš jednostavno da li je neka ekipa raspoložena za druženje ili nije. Dodeš, podeliš piće s nekim, nazdraviš, pijete svi iz iste flaše, delimo bacile... Ne može od toga ništa da ti bude, to je alkohol, dezinfikuje se (smeh)... ne mogu više ni da izbrojim koliko puta sam tako blejao, i u kraju u parku, i na Palasu i u Studenjaku. Palas je postao institucija... Studenjak je bio do jednog momenta super, onda su ga renovirali, postao je fensi, mislim, iste ekipe izlaze tamo, ali jednostavno nije više to to, razumeš? Promenio se izgled, znači kad blejiš napolju, izašao si sa tom idejom – da blejiš klošarski, nisam došao da prekrštenih nogu sedim na klupi i kao pijem espresso, nisam blesav... Došao sam da se odvalim od gajbe piva i budem pijan deset sati i više, ako treba.“ (M. momak, 29 godina)

„Ja sam oduvek bio jedan od onih ćutljivijih... To se kod mene nije menjalo mnogo ni kad se napijem, pa evo vidiš i sama. Kao nešto malo đuskam i to je to... Nisam navalentan, nisam napadan. Imao sam samo jednu situaciju kad sam bio agresivan, ali tad me je nešto puklo, ne znam ni ja šta mi je bilo, ustvari znam šta je, duvao sam nakon što sam se napio, a nikada pre toga i nikada posle nisam, i brate, i neću. Neću da radim nešto što ne znam kako me radi. Pivo znam kako me radi, ma koji god alkohol hoćeš, naučio sam

jednostavno. Ali sa drogom... Ma dobro, nije trava droga, ali kapiraš šta hoću da kažem... Izmeni ti ponašanje i nisam ja jednostavno za to. Dakle... Parkovi su mi uvek odgovarali zato što je bilo jeftino, pristupačno, i što ne moraš sad nešto mnogo da se sa ljudima natežeš oko komunikacije, nego jednostavno... To se radi po principu – prideš. Izašao si sa jednom ekipom, seli ste na jednu klupicu, ili dve, ali to bukvalno nema nikakve veze sa kim ćeš da završiš do kraja večeri, ili sutradan, ili na afteru... Bila su to lepa vremena. Sad možda malo više cirkamo po kućama ili zatvorenim mestima, nekako promeni se to sa vremenom ili sa ekipama barem, počneš na primer da izlaziš sa ljudima sa kojima radiš na poslu, i samim time, hop, imaš novu ekipu za bleju. Onda nekad može da bude i malo neozbiljno da te neko sa posla sretne mrtvog pijanog u parku ili u 'KST'-u... Bude nekako neprijatno, znaš... Mislim, nije kao da me je briga, ali bedak ti bude. Kada kažem da je bleja po parkovima bila jeftina, ne mislim samo na to da je bilo klošarski – to sigurno jeste, više mislim da je u tome i bila čar. Kao da si imao osećaj da ništa od svega toga nije važno... Ti baciš 200 dinara, neko 500, neko 300... I skupi se dovoljno da se svi napijete... Nekako je uvek bilo dovoljno svega, razumeš? Koliko god da je bilo, svi smo delili, između sebe, između klupa i ekipa, niko se nije ustezao... E, u tome je bila sva lepota toga. Hajde da te vidim da to uradiš u nekoj kafani ili kafiću, prideš nekome za sto i kao – hej! Ja bih da pijem vaše piće i vi moje! E pa ne može, matori..." (S. momak, 29 godina)

„Parkovi oko Filozofskog, 'Palas', 'Manjež' kod SKC-a, ispred KST-a, 'Danguba'. Zašto me asociraju? Rado smo ih posećivali, u nekom tinejdž periodu koje je bilo praćeno raznim fazama kao npr. traženje sebe, traženje položaja radi popularnosti u ekipi, momenti zaljubljenosti, pokušaji impresioniranja devojaka, ekipna prihvaćenost... Ta mesta karakteriše jednostavno sav taj fazon u kom sam bio. Kafančine na Ibarskoj magistrali su takođe bitan faktor... Opet, kada se sve obuhvati, alkohol igra bitan faktor, jer ljudi piju da bi oslobodili emocije koje kriju, samim tim i odvežu jezik, raspoloženje i slično.“ (A. momak, 31 godina)

Iz ovih iskaza mogu se izdvojiti nekoliko parametara: prvo, parkovi kao mesta pijenja pronalaze svoje mesto među nešto mlađom populacijom; stariji ispitanici i ispitanice govore o okupljanju i bleji u parkovima kao o nečemu što se dešavalo u njihovoj prošlosti (koliko god ona vremenski bila bliska sadašnjosti). Dakle, u relaciji sa starosnom varijablom, pijenje u parkovima je po nepisanom pravilu rezervisano za mlade, nezaposlene, studente i srednjoškolce. Ukoliko je tome razlog nedostatak novčanih sredstava, ali isto tako i činjenica da u kasnijim životnim stadijumima, sa zaposlenjem ili nekom drugom životnom prekretnicom, mladi smatraju da može biti „nelagodno“ ili da jednostavno „ne ide“ da budu viđeni (pijani) na tim mestima. S jedne strane, parkovi se mogu posmatrati kao mesta koja karakterišu izvesne kontradikcije: regulativna su jer su javna i time podležu zakonima javnog reda i mira, oni su i mesta deregulacije, tj. atmosfera uživanja, slobode, osećaja zajedništva, izgradnje temporalnog kolektivnog identiteta putem deljenja alkoholnih pića, neformalnog upoznavanja, osećaja rasterećenosti, prijatne uzbuđenosti... Može se reći da su parkovi

na dnu hijerarhije mesta pijenja po očekivanim obrascima pijenja, kao i da ih karakteriše najlabavija struktura pravila ponašanja. Takođe, kompleksne relacije inkluzije i ekskluzije vezane su za distribuciju ekonomskog kapitala na svim mestima pijenja, te nisu svi „konzumenti“ svuda „dobrodošli“ – za kafanu ili splav neko može biti previše mlad, nepropisno obučan, ali čini se da su u parkove „dobrodošli“ svi, bez obzira na društveni status, novčane prihode, „pijački stil“. Produkcija parka kao mesta za pijenje – što svakako nije njegova izvorna funkcija – ih čini više „konstelacijom procesa i praksi nego mestom“ (Massey 2005, 141, prema: Demant i Landolt 2011).

Neformalni izlasci „u grad“ i vikend-izlasci

O važnosti upoređivanja različitih prostora i mesta kao spone za razumevanje veze između obrazaca pijenja i tih mesta ne postoji veliki broj radova iz antropološke perspektive; nekoliko studija koje su se bavile ovim problemom fokusiraju se na, na primer, razlike između noćnih klubova i opisuju ne samo različite „profile“ konzumenata opojnih supstanci koje odgovaraju distinktivnim lokalnim „scenama“ dokolice, već stavljaju naglasak i na to kako konzumenti u zavisnosti od mesta/prostora doživljavaju iskustvo pijenja i/ili konzumacije opojnih supstanci. Ova iskustva zavise od sistema i seta pravila i regulacije koje određeno mesto propisuje (Measham i Moore 2009, 457, prema: Demant i Landolt 2011). U ovom delu rada, analiziraću neformalne izlaske u grad, i posmatraču kako se prakse pijenja oblikuju u zavisnosti od specifičnog mesta na kojem se pije. Različite percepcije toga koja je „pravilna“ upotreba nekog mesta govore nam mnogo toga o „upisivanju“ pravila o tome kakav se obrazac ponašanja i pijenja na nekom mestu očekuje kao poželjan (i, sa druge strane, koji bi bio sankcionisan kao nepoželjan). Termin „neformalni“ govori o tome da ovi izlasci nisu vezani za neku posebnu priliku, kao što je to rođendan (punoletstvo), već su neobavezni i predstavljaju neizostavan rekurentni događaj na nedeljnoj/mesečnoj vremenskoj liniji mojih ispitanika i ispitanica.

Od četiri neformalna izlaska u grad koji su bili deo posmatranja sa učestvovanjem, odabrala sam jedan izlazak u kafanu „Korčagin“ (u pitanju je bio četvrtak), jedan izlazak u kafanu „Bristol“ (takođe četvrtak večer), i dva vikend-izlaska. Vikend-izlasci će biti posebno opisani, i pre nego što se posvetim iskazima informanata i informantkinja, ukratko ću opisati prva dva izlaska, od kojih je ovaj u „Bristolu“ ujedno bio i sprovođenje dva intervjua za potrebe snimanja dokumentarnog filma za Školu vizuelne antropologije (ŠVA).

Kafana „Korčagin“ nalazi se na Zvezdari, i otvorena je 2001. godine. Predstavlja jednu od „starijih“ novijih gradskih kafana, i, prema kategorizaciji, spada u kafane koje sam u radu posvećenom beogradskim kafanama (vidi: Milano-
vić 2018) nazvala „nešto između“. Naime, u Beogradu se broj kafana ne zna, a na sajtu kafane „Korčagin“ navodi se podatak da postoji 12.500 kafana samo

na teritoriji Beograda⁸. Enterijer „Korčagina“ odiše jugonostalgijom. Idejni zamajac bio je „obnoviti“ onakvu kafanu koja je postojala u vreme komunizma; ljudi i posetioци sami donose svoje stvari koje ostavljaju da upotpune enterijer, a ponešto i ukradu ili odnesu. U „Korčaginu“ se nalaze različiti etno-elementi (spomenice majki palih boraca, slike gardista, brigada sa radnih akcija, mape nekadašnje SR Jugoslavije, slike i portreti Josipa Broza i drugih „komunističkih vođa“, pregršt „srpa i čekića“, petokraka, zastava, grbova...), čineći da ova kafana bude svojevrsan simulakrum bivše Jugoslavije u malom. Muzika u kafani je, pak, sve osim samo „jugoslovenska“, jer bend (tamburaši sa gitarama i sintisajzerom) neretko „oplete“ po savremenijem turbo-folku, kao što je to bio slučaj pomenutog četvrtka. U kafanu se ulazi iz dvorišta između dveju zgrada, i čim se približite ulaznim vratima, primetna je glasna muzika, čuje se pevanje i vika. Kafana je podeljena na dva dela – prvi deo je prostraniji i čine ga dugački deljeni stolovi, dok se „pozadinski“ deo, kod šanka, sastoji od dve prostorije koje imaju nekoliko manjih stolova. U ovim prostorijama nalaze se pomenuti artefakti i na policama, zidovima i po ćoškovima stoji sijaset starih plišanih igračaka i lutaka iz doba socijalizma, ordenja, a preko stolica i klupa za sedenje prebačene su jambolije i imitacije pirotskih ćilima.

Prijateljica me je pozvala da izađemo te večeri (bio je to septembar 2017. godine). Rekla je da moram da idem sa njom, da je strašno neraspoložena i da bi joj prijalo društvo, kao i to da malo negde „izađemo i popijemo“. Isprva sam kategorički odbila, budući da je bio četvrtak, ali sam pristala nakon što mi je obećala da će sa mnom razgovarati o temi i nakon što je predložila da odemo u „Korčagin“:

„Znam da je četvrtak, samim time kafana radi do 1–2 iza ponoći i ne duže, bićeš kući do 3, sutradan si funkcionalna, obećavam. Taman možeš tamo da posmatraš i radiš svoje istraživanje, 'Korčagin' ti je dušu dao za to. Kad si poslednji put bila tamo, uostalom?“ (K.Š., devoјka, 30).

Tako smo se oko 21 čas zaputile u „Korčagin“, nakon što je K. obavila rezervaciju za četvoro u zadnjem delu kafane, kako bismo mogli da razgovaramo neometano od muzike. Dok smo čekale dvojicu prijatelja da nam se pridruže, razgovarale smo o kafani, ljudima koji su tu, pravile opservacije. U prednjem delu kafane bio je bend – jedan tamburaš, jedan harmonikaš, pevač, i jedan sintisajzer. U momentu kada smo ušle u kafanu, već je bilo neopisivo glasno – za jednim od deljenih stolova neko je slavio devojačko veče (sve devoјke bile su isto tj. slično obučene – u roze i belo, buduća mlada bila je u belom i nosila improvizovani veo, i već je stajala na stolici i pevala, dok su njene prijateljice igrale i pevale oko i pored nje). Za susednim stolovima bila su mešana društva – za dva stola bili su samo momci, koji su izgledali oduševljeni činjenicom da se pored njih slavi devojačko veče i „kroz vazduh“ i „na udaljeno“ nazdravljali sa devoјkama. Pevač i tamburaš su prilazili devojačkom stolu i primali narudžbine pesama, pa su se pesme brzo smenjivale, i svaki put kada bi počela nova,

8 Vidi: <https://kafanapavlekorcagin.rs/kafana-pavle-korcagin-beograd, septembar 2017. godine>

uzbuđenje i ovacije bi porasle, ruke bi se dizale u vis, atmosfera bi postajala sve uzrujanija i veselija. Svi su se fotografisali mobilnim telefonima, praveći „selfije“⁹. U zadnjem delu kafane, gde je bio i naš sto, atmosfera je bila potpuno drugačija – iako je muzika bila glasna i dopirala i do nas, za ostalim stolovima momci i devojke su sedeli, i neometani događajima u prostoriji ispred, pili svoja pića, a neki su i jeli. Naručile smo litar belog vina i litar kisele vode, napravile špricere i počele polako da pijemo i pričamo.

„Nije bilo šanse da večeras idem pravo kući sa posla, znaš ono kad ti đavo ne da mira... Ne moram ni da se napijem, mada bih to najradije uradila sad od muke, ali barem malo, da me 'takne'. Evo, da popijemo ovo što smo naručile i nećemo više... Šta je litar belog vina za tebe i mene? Mislim da čovek u ovakvim situacijama mora sebi da da oduška i da izađe. Nekada ti neće biti potrebno da piješ, dovoljno je da si u društvu... Mada, svakako, piće pomaže da se opustiš. Može se i bez, ali, što se kaže – bolje je sa. I onda jednostavno, kroz priču, kroz zezanje, zaboraviš na problem... Okej, znam da će me problem sačekati i sutra, ali barem si ga odložio na neko vreme... Shvatiš da nije baš sve tako crno i zameniš ga nečim drugim, nečim veselijim u tom trenutku. Ne mislim da piće rešava bilo koji problem. Ali eto, barem ja, jednostavno ne umem drugačije. A izgleda ni svi drugi ljudi sa kojima se družim. Pa, koga znaš a da, kad je mu je teško – ma ne samo kad mu je teško, nego i kad je veseo – ne uzme da izađe i da se napije? Što se kaže, pije se od muke, ali pije se i od veselja... Za muku da zaboraviš, za veselje – da ti bude još bolje. I to je tako oduvek bilo, barem u mom slučaju, i biće. E sad jedino što neću da se odvalim od vinjaka u ovakvim situacijama, nego ću da popijem kao čovek...“ (K.Š, devojka, 30 godina)

Ovaj iskaz dobro ilustruje nekoliko koncepcija o umerenom pijenju: prvo, umereno pijenje posmatra se kao poželjno u određenoj situaciji i određenom vremenu (neraspoloženje, radni dan u nedelji). Drugo, pretpostavlja da je društveno prihvatljiva praksa da se „tuga“ odloži ili prenebregne uz društvo i „čašicu“ i na taj način osnaži socijalizaciju i intimne veze između prijatelja; treće, pretpostavlja takođe da je društveno prihvatljivo da se veselje „pojača“ pijenjem tj. proslavljanjem. Pijenje gotovo da funkcioniše kao „nemi jezik“, koji, u mnogim prilikama, ne zahteva nikakve reči ili dodatna pojašnjenja.

Kafana „Bristol“ je zapravo restoran-klub hotela „Bristol“ u Karađorđevoj ulici. Ovaj hotel zatvoren je 2018. godine i potpao je pod projekat „Beograd na vodi“ kojim se uređuje čitav potezni kompleks od železničke stanice, preko savskog keja i Karađorđeve ulice. Mnogi objekti, uključujući i stare gradske kafe u ovom delu grada, porušeni su tokom restauracije postojećih objekata ili su bili deo potpunog razrušenja. Mnogi od mojih informanata i informantkinja

9 Nezaobilazan segment izlaska „u grad“ predstavlja dokumentovanje (neretko i celog) izlaska. „Selfiji“ predstavljaju fotografisanje prednjom kamerom mobilnog telefona, što omogućava akterima da se „nameste“ i „ispoziraju“ za sliku. Slike se odmah potom objavljuju na društvenim mrežama – na Facebook-u i Instagram-u, omogućavajući drugim korisnicima da vide šta se trenutno dešava, u realnom vremenu.

žalili su se kako im je sada nestalo „poslednje uporište“ na kojem su se osećali slobodno, i kao kod sopstvene kuće, koje je bilo „polazna tačka“ za dalji izlazak u grad:

„Nestalo i to poslednje mesto na kojem si mogao da piješ kao čovek, za kafanskim stolom, za pravim kariranim stolnjakom... Nekad je to bio 'Rojal', i on je zatvoren, odnosno renoviran, i sad gde da ti odeš negde, i da ti neka matora konobarica donese vinjak? Zna se, na takvim mestima se pije vinjak. Tu nemaju šta da ti podmetnu... Normalan čovek tu ne naručuje rakiju. Dobro, može i pivo, flaširano, ali nekako je merak da baš na takvom mestu piješ vinjak. U svakom slučaju, za mene je to mesto gde čovek može da 'stavi ruke na sto', kao da je kod svoje kuće. Nema muzike, nema mnogo ljudi, sve je svedeno, enterijer je nikakav, nigde ne vidiš ni slike na zidovima. Interesantno je i posmatrati ljude; vidi se da su to neki vozači kamiona ili autobusa koji su ovde tek usput, svratili da nešto pojedu i popiju i nastavljaju da voze dalje... Ovo je tranzitno mesto na neki način, ali zanimljivo je to posmatrati.“ (S.R, momak, 29 godina)

„Recimo da mi je najveći gušt da pijem u ovako nekoj kafani, recimo... Staroj. Kao što je to bio 'Rojal'! Mada... Volim da pijem i na 'rejvu', i u parku, i kući sa dobrom ekipom... I u kolima (smeh)... Nekad znamo šta radimo a nekad baš i ne znamo, e, to je najzanimljivije onda i omiljeno, da sutradan zovemo ljude koji se sećaju da nam prepričaju, a to je opet direktno povezano sa alkoholom, jer se zbog istog i ne sećamo šta smo radili. Jer kako kažu, nije nikakvo pijanstvo ako te tri dana posle toga nije sramota! E, to nekad upravo počne na ovakvim mestima, a kao što znaš i sama, završavalo se u 'Rojalu'... Kako bih rekla, ovo su i dobre 'odskočne daske' za grad, a bogami i dobro mesto da na njima završiš izlazak, ako hoćeš da dođeš, popiješ par pića do 11 uveče, i odeš. Neće niko popreko da te gleda. A kući ti se ne ide...“ (K.Š, devojka, 30 godina)

Neformalni izlasci u grad radnim danima imaju „najtvrđu“ strukturu u smislu pravila koja ih okružuju i „ograničavaju“. Količina alkohola se kontroliše, kako bi se predupredila neželjene posledice sutradan (mamurluk), posebno s obzirom na to da ili treba ići na posao, ili u školu. Informanti i informantkinje govore o ovakvim izlascima kao o naučenim formama ponašanja. Iregularna intoksikacija često je percipirana kao znak tj. naznaka bolesti, patološkog stanja, socijalnog i/ili psihičkog problema, i iako informanti i informantkinje ističu da uživaju u druženju tokom nedelje, kao i neobaveznim izlascima koji ne traju dugo (uglavnom do ponoći ili najkasnije sat-dva iza ponoći), ekscesivno pijenje ostaje marker za podelu radnih dana od vikenda, i rezervisano je isključivo za petak ili subotu.

U tom smislu, posebnu pažnju zavređuju **vikend-izlasci**. Vikend-izlasci predstavljaju, gotovo po pravilu, vreme kada je kolektivno opijanje i intoksikacija i iz njih proistekla „bahata“ ponašanja, praksu koja se toleriše. Informanti i informantkinje o svojim izlascima i napijanjima vikendima govore sa istim dozama zgražavanja i oduševljenja. U ovom delu analize ću ukratko opisati i analizirati vikende kao „ultimativno“ vreme provoda i „opravdane intoksikacije“.

„Verovatno je u mladim danima za mene osnovna motivacija da pijem alkohol bila neko prevazilaženje inhibicija u društvu, kao i to što je prosto bilo uzbudljivo naći se u izmenjenom stanju svesti u kome se ne nalazim redovno. Trenutno i dalje volim taj osećaj gubitka inhibicija, ali samo u blagoj meri, jer tako doživljam alkohol kao nešto što mi popravlja raspoloženje. Svakako su povodi uvek bili grupna druženja vikendom ili na slavljima. Verovatno je za mladost karakterističan sam proces otkrivanja alkohola, testiranje sopstvenih granica u podnošenju pijanstva i sama ideja da se pijenjem alkohola mladi identifikuju sa odraslima. Pretpostavljam da je najveća razlika u ponašanju upravo to što odrasla osoba zna, ili bi trebalo da zna, kako alkohol na nju utiče u kojoj situaciji i ume bolje da izbegne ponašanja koja kod sebe doživljava kao negativna tokom pijanstva. To bih bar izdvojila kao neku razliku između načina na koji sam konzumirala alkohol kao srednjoškolac ili student, i sada.“ (T. devojka, 29 godina)

„Ranije bi to bio izlazak u klub, koncert ili park gde bi neretko došlo do opijanja. Dok je danas to uglavnom kućna varijanta sa par prijatelja i par pića.“ (M. momak, 29 godina)

„Ja sam jedna od onih koji piju da bi se napili. Znači, blago onim ljudima koji piju zbog ukusa, ili piju da uživaju. Ja ne uživam u alkoholu. Uživam isključivo u njegovim efektima (smeh)... I to se, po pravilu, po nepisanom pravilu, dešava svakog vikenda. Petak ili subota. Mislim, nekad je to moglo da bude i spojeno, dva dana... Ali posle vinjaka mamurluk je taaako gadan, da bih se radije izbola nožem, nego da popijem nešto kad se probudim, a kamoli ono što sam pila prethodno veče. E, u tome je caka, i razlika između onih koji vole da piju i cirkaju vikendima... Ja sam vikend-pijač (smeh)... A kod ovih, kod ozbiljnih alkoholičara, e oni ustanu ujutru, još nisu ni zube oprali, a već mogu da saliju niz grlo viski ili vinjak. U tome je razlika. Ja sam to mogla samo na nekim ekskurzijama, na putovanjima, kad su baš svi u tom fazonu, pa hajde kao... Mora se, takva je situacija. A ovako, da ustanem u subotu ili nedelju ujutru i kao lečim mamurluk alkoholom? A-a. I mislim da nije problematično takvo pijenje. Ne mislim da čovek iz toga može da postane alkos. Onda smo svi alkosi. I ja, i celo moje društvo, i ceo Beograd, svet! Mislim, ima u društvu onih koji su malčice problematični po tom pitanju, i napijaju se i tokom nedelje. Ja to izbegavam... Zeznula sam se jednom, dva puta... Okej, i sad se nekad zeznem (smeh)... Ali razumeš me. Vikend cirkanje je normalno cirkanje. I za studente, i za zaposlene, to radim i radimo svi od srednje škole pa nadalje... Svakog vikenda. Napiješ se u petak, ili u subotu, i lepo imaš vremena da se fizički i psihički oporaviš do ponedeljka, i onda sve jovo-nanovo... I sad, verovatno da će to nekada prestati, nekad u budućnosti, ali ja ne vidim šta će to tačno da se desi, kako bih ja ostala kod kuće petkom ili subotom. To rade i zaposleni ljudi. To radi i moja sestra, koja radi po 15 sati dnevno i ima klinca. I ako ostanem kod kuće, mogu da pozovem neku ekipu da cirkamo kod mene. Radila sam to sto puta. Nekad te kućne bleje i ispadnu najbolje...“ (K.Š. devojka, 30 godina)

„Takvi izlasci... Tu se rađaju najlepša prijateljstva. I ljubavi. Pa tako smo se i nas četvoro upoznali. Da li bi se to desilo da nije bilo alkohola? Možda, ali sumnjam. Oko alkohola se ljudi okupljaju, on ih zbližava. Pa to mu je funk-

cija. Neki ljudi se tako jednostavno sretnu, i ostanu prijatelji celog života, jer su podelili to jedno iskustvo, ili kasnije više njih, ili se nikad više ne vide u životu, ili mesecima, ali spojili su se... Svakako, dešavaju se i glupe stvari, teturaš se, baljezgaš, padneš, razbiješ glavu... Ali pijane i bog čuva (smeh)... Uvek neko napravi neko s*anje, ali to se prašta, osim ako naravno nije baš nešto strašno, da nisi nekome ugrozio život... Nekad smo vozili pijani, sad to više ne radimo, naučiš da jednostavno ne radiš neke baš glupe stvari, nego da kao čovek uživaš.“ (B.K. momak, 30 godina)

„Ako se osvrnemo na činjenicu da sada imam 31 godinu, scenario koji je napisan u pitanju koji ću opisati je možda bio legitiman za neki tinejdž period. Sada, 'izlazak' – ako se to uopšte može definisati tako, izgleda dosta drugačije, u smislu da se više ne odlazi na milijardu mesta, ne piju besmisleno velike količine alkohola. Sada se manje više uz znatno manju količinu alkohola koja je uvek prisutna (kakogod da okreneš), diskutuje o nekim budalštinama vezanim ili za posao, ili nesto potpuno nepovezano. Ranije bi se prvo našli kod nekog ili negde da se zagrejemo. Nakon toga, odlazili bi semi-polupani na svirke gde bi se često usled dodatne konzumacije alkohola i šačici izlučenih hormona sreće, isprovocirani rečima i pesmom omiljenog benda, zavaravali da se zapravo provodimo, i eventualno složili da bi to trebalo ponavljati svakog vikenda. Mislim da je to u tom period bilo definisano kao sreća. Danas sigurno ne.“ (A. momak, 31 godina)

Kolektivna vikend-pijanstva, dakle, predstavljaju „miks“ uzbuđenosti, raznih tipova nasilja, nesrećnih slučajeva (povreda), sklapanja prijateljstava, početaka ili kraja ljubavi (veze/romanse ili veze na jedno veče), i, pre svega, dobre zabave i dobrog vremena (bez obzira na mesto i kontekst odigravanja). Informanti i informantkinje često koriste pejorativne termine kako bi opisali vikend-pijanstva: „usvinjiti se“, „odvaliti se“, „uništiti se“, „usmrtiti se“, „prekinuti se“, „razapeti se“, „polupati se“, odnosno termine koji praktično upućuju na destrukciju nečega – tačnije, auto-destrukciju, uz koje obavezno pridodaju epitet dobre zabave. Čini se kao da ovi izlasci egzistiraju na tananoj granici da pređu u nedozvoljeno i završe se nekom nesrećom ili katastrofom jer teška pijanstva neretko time i rezultiraju, uz amplifikiranu euforiju. Vikend-izlaske, u tom smislu, odlikuje dualitet oprečnih osećanja i kategorija: euforija i frustracija, smeh/zabava i vandalizam, afektivnost (sreća/ljubav) i apatija (depresija). Postavlja se pitanje – ukoliko postoje realni rizici i izgledi za loš ishod u vidu nesreće ili povrede sebe i drugih – zašto mladi nastavljaju da praktikuju ovakva ponašanja? Iako većina njih se ne opija do nivoa intoksikacije koji izaziva smrt, dobar deo iskusi tokom svog odrastanja i „pijačke karijere“ barem jedno ispiranje želuca, nekoliko povraćanja, sramotu, ili upadnu u tuču i/ili svađu, osećaj apatije ili depresije. Nedolična ponašanja čiji ishod nije moguće predvideti su sama po sebi svrha; ispitanici i ispitanice često navode da, kada idu u grad, nikada ne znaju sa kim ili gde će završiti; biti nedoličan ili biti „zločest“ može biti „nagrada“ intoksikacije samo po sebi. Sociolozi, psiholozi pa i antropolozi su ovakve forme ekscesivnog pijenja svrstavali u nepoželjne društvene obrasce, odnosno, visokorizična i devijantna ponašanja, upravo zbog mogućih loših i/ili

fatalnih ishoda, ne obraćajući pažnju pritom na prijatnost, zabavu, redukovanje anksioznosti i inhibicija, povećanu društvenost, ushićenje i ostale pozitivne aspekte koje ispitanici i ispitanice ističu kao objašnjenja za sopstvenu ekscesivnu konzumaciju alkohola i intoksikaciju. I zaista, većina mladih upravo ističe ove „kvalitete“ kada govore o pozitivnim aspektima vikend-opijanja; njihovo osvetljavanje neophodno je ukoliko želimo da razumemo ove prakse sa antropološkog stanovišta, jer socijalne i kulturne dimenzije preuzimaju primat u objašnjenjima na pitanje: „Zašto intoksikacija?“ nad bio-medicinskim procesima, koji se u odigravaju u našim telima. Negativnim aspektima se navigira kao nečim što se može desiti ali ih je isto tako moguće i zaobići, i to putem učenja intoksikovanog ponašanja. Ispitanice i ispitanici neretko ističu empirijska iskustva i kumulaciju istih kao važan deo procesa učenja pijanih ponašanja:

„Kada se govori o opijanjima, jasno je drugačije postavljeno između starijih i mladih konzumenata. Mladost-ludost se odnosi na to da po nekoj definiciji mladi konzumenti alkohola više žele da se na neki način dokažu usled konzumiranja, i urade na primer nešto suludo, dok starije doživljavam da to rade na neki odrasli način, bez naglih pokreta.“ (A. momak, 31 godina).

Kućne žurke

Između konzumacije alkohola i formi društvenosti koje ona oblikuje postoji čvrsta, takoreći neraskidiva veza. Ova veza proizilazi iz činjenice da je „sočivo“ kroz koje se alkohol promatra i procenjuje zapravo okvir u kojem istovremeno figuriraju zakoni, stavovi i norme koji uključuju i (relativno) striktne konvencije o tome šta konzumaciju alkohola određuje kao pogodnu u datom kontekstu, i/ili je ograničava. U tom smislu, javna sfera podleže formalizovanijim i ritualizovanijim modalitetima ponašanja koji su vezani za pijenje, dok se, u okviru kuće/doma (tj. privatne sfere) alkohol slobodnije i obilatije troši kao „društveni lubrikant“. Kućne žurke, bez izuzetka, predstavljaju prostore u kojima se ekscesivno pijenje najviše toleriše, te je u tom smislu i najviše poželjno i očekivano ponašanje. Međutim, kako nijedan prostor nije oslobođen društvenih konvencija, tako ni sfera doma nije mesto haosa, već su norme ponašanja usklađene sa drugim merilima.

„Kad pravim kućnu žurku ljudi moraju da mi garantuju za druge da neće napraviti lom i kakvi će da budu. Moram da imam taj vid sigurnosti.“ (D. devojka, 17 godina)

Kao i drugi obrasci konzumacije, pijanstvo koje se „odigrava“ u kućnim uslovima okarakterisano ispitanici i ispitanice vide kao lični izbor, ali istovremeno i kao podsticano od strane vršnjačke grupe koja se nalazi na datom mestu, uz napomenu da se „zauzdava“ konvencijama „pristojnog“ ponašanja u okviru nečijeg doma. Ove konvencije uglavnom propisuje domaćin žurke, ali

one su deo šireg diskursa o pristojnom ponašanju u okviru nečijeg doma (obično se od gostiju očekuje da ništa ne polome, ne unište pokućstvo ili inventar/ nameštaj/tehniku, ne bacaju đubre ili pikavce/plastične čaše sa terase, ne bacaju cigarete i pikavce u sudoperu, poželjno je da povraćaju isključivo u toaletu, ne započinju svađe ili kavgu sa drugim gostima, ne dovode nepoznate ljude sa sobom, ne uznemiravaju komšije, ne donose opijate i sl.). Ekscesivno pijenje na kućnim žurkama smatra se normativnim, a žurke se, gotovo po pravilu, odigravaju petkom ili subotom (bez obzira na to da li je, na primer, povod za žurku nečiji rođendan koji ne pada za vikend), čime se još jednom podcrtava granica između radne nedelje i vikenda, rada i dokolice, i dana i noći. Pijenje na kućnim žurkama (kao i na javnim mestima, ali u nešto ritualizovanijoj formi) predstavlja oblik transgresije, ali je istovremeno i medij putem kojeg se određeni obrasci ponašanja kontrolišu i razumeju. Transgresija u ovom slučaju označava dvostruku vrstu „iskoraka“: iskoraka iz rutinskog vremena (u već napomenutoj dihotomiji rad:dokolica, radna nedelja:vikend, dan:noć), kao i transgresiju, transformaciju i iskorak iz identiteta; ispitanici i ispitanice često navode da se pripita/pijana osoba ponaša na način koji je približniji njenom pravom identitetu, nego onome za šta se „izdaje“ kada je trezna, ali da se isto tako može ponašati kao „neprava“ putem nedoličnih ili ekscesivnih ponašanja (svađanje, rasprave, izazivanje tenzije, plakanje, verbalno i fizičko nasilje...). Na taj način, pijenje na neki način može predstavljati istraživanje i „opipavanje“ sopstvenih alternativnih identiteta, kroz izmenjene forme ponašanja. Identitetske prakse koje se mogu uočiti na mestima pijenja zavise upravo od njih: mesta oblikuju identitete, isto koliko se rečeni identiteti uklapaju u mesta, i ova ideja stoji u osnovi mesta/„nemesta“ kao identitetskog foruma.

Opisaću dve kućne žurke koje sam izabrala tokom posmatranja sa učestvovanjem. Obe žurke bile su organizovane povodom rođendana.

Karakteristično za ove dve žurke, ali, uostalom i sve druge kućne žurke koje sam imala prilike da posetim (a od početka srednje škole pa sve do kraja pisanja ove disertacije bilo ih je, a verujem, i biće još mnogo) jeste „raspored“ aktivnosti i zabava koje su raspodeljene po različitim prostorijama u stanu/kući. Konkretno, u oba slučaja, i na jednoj i na drugoj žurci bilo je preko 30 ljudi (što je priličan broj osoba „po kvadratnom metru“, za, u proseku, 60 kvm koliko imaju i jedan i drugi stan). Aktivnosti i zabava u stanu su raspoređene tako da se u jednoj prostoriji, a to je obično dnevna soba i/ili spavaća soba koja je pripojena dnevnoj, odigrava glavna zabava: tu se nalazi ozvučenje (poželjno je da ozvučenje bude što kvalitetnije i jače), računar sa kojeg se pušta muzika, i najveći broj ljudi u svakom datom momentu tokom večeri. Muzika, odnosno tok i smenjivanje žanrova, nema neku posebnu formu; uglavnom se prepušta domaćinu ili slavljeniku da pravi izbor pesama, a pre same žurke se osmisli i napravi plejlista, ili se pesme jednostavno puštaju sa *YouTube* kanala¹⁰. Takođe, ukoliko postoji

10 Kako ističe Marija Ajduk, slušanje muzike danas je praktično nezamislivo bez ovog kanala; putem njega, ne samo što dolazimo do željenog zvuka, već i „proširujemo naša saznanja virtuelnim putovanjima kroz prostor i vreme“ (više u: Ajduk 2018).

neka osoba na žurci za čiji se muzički ukus i izbor pesama veruje da je „renomiran“ ili da će „ubosti“ pravu pesmu u pravom trenutku tako da svi uživaju u zvuku – onda se neretko i toj osobi prepušta da bude didžej. Postoje iznimne situacije kada, domaćin, zbog sopstvenih muzičkih preferenci (ili ponekada zbog činjenice da puštanje turbo-folk muzike poprими euforične i haotične razmere, te posetioci žurke počnu da se deru, pevaju sa prozora ili terase, ili lome čaše i drugi inventar pokućstva, padaju na pod i sl.) ili zbog uznemiravanja komšija napominje, izbegava i „sprečava“ one koji bi želeli da puštaju neprimerene muzičke žanrove – uglavnom se ovde misli na narodnjake i turbo-folk. U glavnoj prostoriji, dakle, koja predstavlja epicentar žurke, vrhunac večeri se uglavnom dešava između 23 časa i 3–4 časa izjutra. Muzika je neprestana, a stvari poput stolova, stolica i fotelja se rasklone tako da sredina prostorije bude „čistac“ koji se transformiše u podijum za ples, čime se, istovremeno, dobija više mesta za sedenje. Oni koji igraju, često odlaze do prijatelja koji sede kada počne neka pesma koja ih podseća na događaj/trenutak koji su podelili sa tom osobom, kako bi ih pozvali da se pridruže, ili se neverbalnom gestikulacijom i „susretom pogleda“ na početku neke pesme ljudi prosto prepoznaju, te oduševljeno započinju sa pevanjem i plesom. Oni koji ne žele da igraju (smatraju da ne umeju, i/ili se osećaju neprijatno) često bivaju okarakterisani kao „smarači“, pa se dešava da osoba u euforiji svoj fokus preusmeri na nekog drugog, ko je u tom momentu raspoložen da podeli oduševljenje sa njom. Neretko se formiraju i grupice od troje, četvoro, petoro ljudi, koji dele neku zajedničku pesmu („Ovo je naša stvar! Pusti mi ovo! Ne prekidaj!“ su rečenice koje sam možda najviše puta imala prilike da čujem u glavnoj prostoriji) i uz nju igraju.

Ostatak prostorija u stanu rezervisan je za nešto drugačije aktivnosti. Nekoliko mojih sagovornika i sagovornica navelo je interesantan podatak, a to je da je „u kuhinji najbolja žurka“:

„U kuhinji je uvek najbolje, jer se tu vode razgovori. A isto se pije kao i tamo gde se pušta muzika. Tu dođeš kad hoćeš malo da iskuliraš od đuskanja i vrištanja... i na kraju i ostaneš (smeh)... uglavnom možeš da pričaš sa svima o čemu god hoćeš, dok tamo (mислеći na glavnu prostoriju) ne možeš ni sa kim ni reč da progovoriš jer trešti muzika... tamo je ludnica, ovde je prava stvar...“ (beleške, januar 2019. godine)

„Pa često se žurke završavaju u kuhinji, tu samo najjači opstaju... nekako je prisno, vidiš? I da ne znaš ljude, dođeš da iskuliraš i jednostavno počneš da pričaš sa nekim...“ (beleške, januar 2019. godine)

„Intelektualci su u kuhinji, tamo (mислеći na glavnu prostoriju) je seljanija. Eno, B. se već napio kao budala i prosipa piće po drugima a M. se valja po podu (smeh)...“ (beleške, februar 2017. godine)

Ukoliko u stanu postoje izdvojene druge prostorije, uglavnom je jedna spavaća soba rezervisana za ostavljanje stvari (jakne, torbe i sl.) dok se u drugim okupljaju manja društva, u grupicama od troje, četvoro, petoro, šestoro ljudi i neobavezno ćaskaju o različitim temama, ili vode ozbiljnije razgovore o istorijskim, političkim, a neretko i filozofskim i društveno aktuelnim temama.

Ne treba posebno napominjati da se sa pijenjem počinje odmah. Čim neko od gostiju pristigne (osim što je pravilo da gosti donesu svoje piće izbora ili neko drugo piće i tako pomognu domaćinu/domaćici da obezbedi dovoljno alkohola za sve prisutne), domaćin/domaćica ili bliski prijatelj domaćina/domaćice (koji pomaže u organizaciji žurke, pripreme stana za žurku i čišćenja sutradan, bacanja đubreta, zavođenja „reda“, pazi na goste i sl.) upućuju pitanje „šta ćeš da piješ?“ ili „šta ćeš popiti?“. Postoji nepisano pravilo da gost pri samom pristizanju i odmah po ulasku na žurku nazdravi sa domaćinom/domaćicom ili popije baš to piće koje domaćin/domaćica piju („Moraš jedan vinjak da поделиš sa mnom, jedan! Posle pij to tvoje...“ beleške, februar 2017. godine). Obično se pristiglom gostu/gošći natoči jedno piće, gost/gošća ili grupa ljudi se uvedu u stan i eventualno upoznaju sa drugima, i zatim „prepuste“ sami sebi, u druženju, sipanju pića i generalnom „snalaženju“ po žurci i prostorijama u stanu.

Atmosfera kontinuirano raste, i sitni „prekršaji“ društvenih normi polako uzimaju zamaha, kako veće odmiče, sa osećajem slabljenja inhibiranosti i gubitka socijalnih ograničenja: neznanci koji izgledaju nepristupačno mogu odjednom biti umešani u zbijanje šala, „smarači“ će početi da igraju i pevaju, „parti-manijaci“ će na sebe staviti naočari, perike, muškarci će obuti štikle, devojke će se popeti „na krkače“ jedna drugoj ili „dopustiti“ prijatelju i/ili momku da ih podigne u naručje i tako se fotografišu. Parovi koji inače ne bi iskazivali intimnost na javnim mestima i u društvu će to uraditi; flertovanje postaje eksplicitnije. Nepisane dozvole za ovakve „prekršaje“ i ponašanja osnažuju se kroz kolektivno okruženje koje ih dopušta, a putem osećaja zajedništva, nekonvencionalnost u datoj prilici označava se kao bezbednu. Kućne žurke predstavljaju gotovo katarzične „vežbe“ prekoračenja identitetskih granica. Centralno pitanje prekoračenja ovih granica jeste neuređenost i kaos u vidu kolektivne transgresije identiteta. Ovaj gubitak uređenosti i kontrole postiže se putem ekscesivnog pijenja koje upravo za cilj ima invertovanje normalizovanog ponašanja.

Zaključak

Kako primećuje Kresvel, može se smatrati da su prostori ljudskih interakcija neretko proizvod svakodnevnih praksi, i kao takvi nikada dovršeni, već u stalnoj „produkciji“ upravo ponavljanjem određenih praksi (Cresswell 2015, prema: Belaj 2018, 98); sledstveno, u svetlu kontinuirane produkcije javnog i privatnog, kroz prizmu društvenog čina kao što je pijenje, mogu se posmatrati i „nemesta“ kao prostori pijenja mladih u Beogradu. Za razliku od parkova, prostor doma jeste fizički ograničen i u tom smislu predstavlja tip „skloništa“, te kao i kafane ili druga mesta fizički omeđena od javne sfere mogao bi biti svrstan u liminalni prostor za pijenje; međutim, kuća ili dom postaju „društveno pogodni“ za pijenje u onim situacijama koje konotiraju slavlje ili neki specifičan događaj (bilo da je u pitanju večera sa društvom, slava, rođendan ili kućna

žurka bez posebnog povoda). Ovo je vidljivo iz stavova ispitanika i ispitanica koji na individualno pijenje kod kuće u najvećoj meri referišu sa zadržskom i osudom, i s obzirom na to da se smatra da takva praksa pripada devijantnom ponašanju odnosno stanju koje preti da postane patološko po pojedinca i okolinu (alkoholizam).

Ispitanici i ispitanice snažno povezuju određene socijalne prilike sa mestima i „nemestima“ pijenja. S tim u vezi, situacijski aspekt neodvojiv je od spacijalnog; osim aspekta „prilike“ za pijenje, ovi prostori izdiferencirani su usled dodatnih kriterijuma, poput starosnih (odnosno generacijskih), rodnih, supkulturnih, i slično. „Nemesta“ (i mesta) pijenja moguće je posmatrati kao prostore konvivijalnosti: pod ovim konceptom podrazumeva se spektar kvalitativnih (ali i fizičkih) odlika koje, zajedno, kako su informanti istakli, čine neko mesto, u nekom trenutku, pogodnim za pijenje: prijatna atmosfera, društvenost, rasterećenost od socijalnih normi (u izvesnim granicama), osećaj dobrodošlice, osećaj opuštenosti, aproprijacija mesta (ogleda se u osećaju kontrole, prisvajanja tog mesta kao da je u našem posedu), liminalnost. Kako središnju okosnicu ovog rada predstavljaju „nemesta“ pijenja u sprezi sa situacijskim aspektom čina pijenja, pokušala sam da objasnim važnost koju proces utiskivanja značenja od strane pojedinca i/ili grupe (a sve u skladu sa datom prigodom) ima po javni i privatni prostor: oni počinju da žive jedan nov život, barem na izvesno i ograničeno vreme, u kojem važe specifično invertovana, ali opet vidljiva pravila. Iako konvivijalnost ovih mesta omogućava njegovim konzumentima da izvesni događaji i priče ostanu „sačuvani“ u vremenu i (ne)mestu koje je „iza“ njih, oni takođe tvore izvesni *narativ*, koji se, prepričavanjem i nadgradnjom pretvara u priču koja, proizilazeći iz zajednički proživljenih događaja, čini osnovu za održavanje prijateljstava i dalje preinačavanje individualnog i kolektivnog identiteta. Zbog toga, u nekom od narednih istraživanja bilo bi zanimljivo prikupiti izvestan kontigent rečenih narativa i pozabaviti se ovom specifičnom strukturom i formom „pijanih priča“.

Literatura

- Ajduk, Marija. „Razumevanje, stvaranje i slušanje muzike na internet sajtu YouTube: slučaj hora Viva Vox.“ *Etnoantropološki problemi* 13, no. 2 (2018). 395–413.
- Auge, Marc. 1995. *Non-places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, Verso: London/New York.
- Belaj, Melanija. 2018. *Vino, rakija, a može i limončelo: etnografija obiteljske proizvodnje i konzumacije alkoholnih pića*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Cresswell, Tim. 2015. *Place. An Introduction*. Chichester etc.: J. Wiley.
- Čapo, Jasna i Gulin Zrnić, (ur.). 2011. *Valentina. Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, Zagreb: Biblioteka Etnografija.
- Demant, Jakob i Landolt, Sara. 2013. „Youth Drinking in Public Places: the Production of Drinking Spaces in and Outside Nightlife Areas“. *Urban Studies* (2013): 1–15.
- Heath, Dwight, B. 2000. *Drinking Occasions. Comparative Perspectives on Alcohol and Culture*. New York i London: Brunner-Routledge.

- Hunt, Geoffrey, P. i Satterlee, Sandra. 1986. „Cohesion and Division. Drinking in an English Village“. *Mankind* 21 (3): 521–537.
- Low M. Setha. 2009. „Towards an anthropological theory of space and place“. *Semiotica* 175–1/4 (2009): 21–37.
- Measham, F. and Brain, K. 2005. “Binge’ drinking. British alcohol policy and the new culture of intoxication”. *Crime, Media, Culture*, 3: 262–283.
- Massey, Doreen. 2005. *For Space*. London: Sage.
- Milanović, Nevena. 2018. “Novi život kafane: disolucija „sajnog trećeg mesta“” *Etnoantropološki problemi* 13, no. 4 (2018). 971–985.
- Wilson, Thomas. (ed.). 2005. *Drinking Cultures: Alcohol and Identity*. Oxford, NewYork: Berg.

Izvori

<http://www.zdravlje.org.rs/publikacije/agitka-alkohol-ili-ti.pdf>
<https://kafanapavlekorcagin.rs/kafana-pavle-korcagin-beograd>

Primljeno: 03.10.2019.

Odobreno: 17.10.2019.

Nevena Milanović, MA

Places, „non-places“ and drinking occasions: spacial and situational aspects of youth drinking culture in Belgrade

Abstract: Adopting the basic proposition that public and private spaces and domains of human interactions are produced through interactions, and thus posed as cultural constructs, in this article I meditate concepts of place and „non-place“ as identity arenas. Firstly, I tackle theoretical framework that has dealt with places and „non-places“ in humanities and social sciences, and then, through analysis of ethnographic material, I offer explanations of spacial and situational aspects of youth drinking practices in Belgrade: parks as parts of public city sphere, at-home parties as parts of private sphere, non-formal and weekend going-outs. Informal interviews and participant observation as methodological tools showed that young people tend to transform „non-places“ into significant identity arenas that corelate with drinking occasions, and that common signifier, which links place and occasion, is produced through sentience of conviviality.

Keywords: place, non-place, drinking practices, drinking occasions, identity arenas, conviviality.